

Vorzieningen in de jaarrekening

Martin Hoogendoorn, Frans van der Wel en Haris Kadrić

SAMENVATTING In de jaarrekeningen van de grootste Europese ondernemingen zijn voorzieningen een belangrijke post. Naast de in het verleden ook veelvuldig voorkomende reorganisatievoorzieningen zien we ‘nieuwe’ voorzieningen verschijnen, die vooral te maken hebben met aansprakelijkheid, ontmanteling en herstel, en milieu. De mutaties in de voorzieningen hebben soms een belangrijke invloed op het resultaat. Niet altijd voldoet de informatieverstopping aan de eisen die IAS 37 stelt, in het bijzonder niet op het punt van de vermelding van de looptijd. Ook verbeteringen zijn mogelijk rondom de vermelding van onzekerheden betreffende de omvang of timing van voorzieningen. Voorts lijken ons de disconteringsvoeten soms te hoog, hetgeen tot een te lage waardering van de voorziening kan leiden.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK De inherente subjectiviteit van voorzieningen en de mogelijkheid om voorzieningen te gebruiken als een instrument van winststuring, maken een zorgvuldige bestudering van mutaties in en omvang van de voorzieningen voor de gebruiker van de jaarrekening van groot belang. Voor de verschafter en de externe accountant is van belang dat er verbeteringen mogelijk zijn in de informatieverstopping over voorzieningen, onder andere door beter aan te sluiten bij de bepalingen van IAS 37.

1 Inleiding

Vorzieningen behoren tot de meest subjectieve posten van een jaarrekening. Weliswaar mag een voorziening alleen worden gevormd als sprake is van een verplichting, maar, anders dan bij een schuld, is de omvang en/of de timing van de voorziening onzeker. Ook wordt een voorziening alleen maar opgenomen in de balans als het waarschijnlijk is dat een toekomstige uitstroom van middelen ontstaat. Voorzieningen ‘rollen’ niet uit het grootboek, maar zijn de uitkomst van een schattingsproces. Daarbij kunnen ondernemingsleidingen meer of minder optimistisch en dus minder of meer voorzichtig zijn. Voor een lezer van de jaarrekening zijn de schattingsonzekerheden rondom een voorziening veelal niet goed vast te stellen. Maar dat speelt alleen een rol indien voorzieningen in de praktijk materieel zijn voor de beoordeling van vermogen en resultaat. De laatste keer dat in het kader van Het Jaar Verslagen aandacht is besteed aan voorzieningen in de jaarrekening was in 2005, inzake de jaarrekening 2004. Toen werden alleen Nederlandse onderne-

mingen onderzocht en was IFRS nog niet van toepassing. Wat is de stand van zaken omtrent voorzieningen in de jaarrekening anno 2015, na tien jaar toepassing van IFRS? Die vraag staat centraal in dit artikel. Daarbij kijken we naar de grootste Europese ondernemingen. Voorzieningen voor pensioenen en latente belastingverplichtingen laten we buiten beschouwing omdat dit meer veelomvattende vraagstukken zijn waarbij, afhankelijk van de situatie, zowel debet- als creditposten kunnen ontstaan. Voorts worden latente belastingverplichtingen in IFRS niet beschouwd als een voorziening. Wel kijken we ook naar de niet in de balans opgenomen verplichtingen, maar alleen voor zover deze direct samenhangen met voorzieningen (namelijk vermeldingen van verplichtingen waarvoor geen voorziening is opgenomen omdat de omvang niet betrouwbaar kan worden bepaald of waarvan het niet waarschijnlijk is dat deze leiden tot een kasstroom).

In paragraaf 2 behandelen we de regelgeving. In paragraaf 3 gaan we in op de resultaten van eerder onderzoek, waaronder onderzoek over het gebruik van voorzieningen in het kader van winststuring. De beschrijving van opzet en resultaten is opgenomen in paragraaf 4 en paragraaf 5 sluit af met de conclusies.

2 Regelgeving

2.1 Inleiding

Vorzieningen worden behandeld in IAS 37 ‘Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets’. Voorzieningen kunnen langs twee wegen tot stand komen; enerzijds als juridische verplichting (legal obligation) die voortkomt uit een wettelijke of daarop gebaseerde regeling of uit een contractuele relatie; anderzijds als feitelijke verplichting (constructive obligation) (IAS 37.14). Deze laatste verplichting komt tot stand door de feitelijke gedragingen of gedane uitspraken die bij relevante tegenpartijen de gerechtvaardigde verwachting oproepen dat de rechtspersoon een bepaalde verantwoordelijkheid aanvaardt en zich ook van deze verantwoordelijkheid zal kwijten (IAS 37.10). Niet elke geconstateerde verplichting die met onzekerheden is omgeven leidt tot de vorming van een voorziening op de balans. Opname van een voorziening op de balans vindt op basis van IAS 37.14 slechts plaats indien het gaat om een bestaande verplichting waarbij het waarschijnlijk is dat er een uitstroom van

middelen gemoeid is met de afdoening van deze verplichting. Een uitstroom is waarschijnlijk als de kans daarop meer is dan 50% ('probable', 'more likely than not').

Als onvoldoende duidelijk is dat het om een bestaande verplichting gaat, en er dus sprake is van een mogelijke verplichting, vindt geen opname van een voorziening op de balans plaats. Dat geldt evenzeer voor een wel bestaande verplichting, waarvan het echter niet waarschijnlijk is dat de afdoening van deze verplichting leidt tot een uitstroom van middelen of waarvan de omvang van de verplichting onvoldoende betrouwbaar kan worden bepaald. Van het onvoldoende betrouwbaar kunnen bepalen van een voorziening kan volgens de IASB slechts in 'extremely rare circumstances' (IAS 37.25) sprake zijn.

Al met al moet een voorziening dus worden gevormd voor bestaande verplichtingen, waarvan het waarschijnlijk is dat er een uitstroom van middelen mee gemoeid is waarvan de omvang betrouwbaar kan worden geschat.

2.2 De op te nemen omvang van de voorziening

Het bedrag waarvoor de voorziening wordt opgenomen is de zogenoemde beste schatting van het bedrag dat met de afdoening van de verplichting is gemoeid. Het gaat daarbij om een schatting van het bedrag dat een rationeel handelende onderneming zou betalen om zich van de verplichting te bevrijden (IAS 37.36 en volgende). IAS 37 laat geen keuze toe bij de waardering van voorzieningen: de beste schatting leidt tot waardering tegen contante waarde, tenzij het effect van discontering niet materieel is.

De beste schatting van de verplichting waarvoor een voorziening wordt getroffen is, indien het om een individuele (grote) verplichting gaat, de meest waarschijnlijke uitkomst van die verplichting. Daarvan kan echter worden afgeweken indien er een significante kans bestaat dat om bepaalde redenen de verplichting hoger of juist lager zal uitvallen. In dat geval zal die hogere of lagere uitkomst worden gehanteerd.

Indien er sprake is van een groot aantal kleine verplichtingen, bijvoorbeeld uit hoofde van garantie van huishoudelijke apparaten, behoeft geen individuele bepaling van een voorziening per verkocht apparaat plaats te vinden. In plaats daarvan komt een bedrag dat de gewogen gemiddelde uitkomst is van alle mogelijke uitkomsten van de verplichting waarbij de weging plaatsvindt door middel van de waarschijnlijkheid van de uitkomsten. Dit wordt ook wel aangeduid als de verwachtingswaarde van de verplichting.

De omvang van de voorziening moet aan het einde van iedere verslagperiode opnieuw worden geschat. Wanneer contantmaking van de met de verplichting gemoeide uitgaven leidt tot een materieel verschil met de nominale waarde van de verplichting moet de con-

tante waarde worden opgenomen in de balans (IAS 37.45).

2.3 Voorschriften omtrent geoorlooftheid van voorzieningen

Voorzieningen mogen alleen worden gebruikt voor het doel waarvoor ze zijn gevormd (IAS 37.61). Voorzieningen mogen niet worden getroffen voor toekomstige operationele verliezen (IAS 37.63). Wel moet een voorziening worden getroffen voor verlieslatende contracten (IAS 37.66).

2.4 Reorganisatievoorzieningen

Aan de vorming en instandhouding van reorganisatievoorzieningen stelt IAS 37.72 strenge eisen. Om een voorziening te kunnen, en dan ook te moeten, vormen moet de onderneming een gedetailleerd formeel vastgesteld plan hebben voor de reorganisatie. Daarin moet zijn omschreven op welke activiteiten de reorganisatie betrekking heeft, de voornaamste locaties waar reorganisatie plaatsvindt, de locatie, functie en de benaderde aantallen van medewerkers die een ontslagvergoeding zullen ontvangen in verband met de reorganisatie. Voorts moet de omvang van de kosten in het plan zijn opgenomen, en de periode waarin het plan wordt geïmplementeerd.

Ook moet de onderneming de gerechtvaardigde verwachting hebben gewekt bij degenen die door de reorganisatie worden getroffen dat zij de reorganisatie zal doorvoeren door het plan ten uitvoer te brengen of door de hoofdlijnen bekend te maken aan degenen die door de reorganisatie worden getroffen.

2.5 Presentatie en toelichting

Op basis van de algemene criteria in IAS 1.60 dienen voorzieningen te worden gesplitst in een langlopend deel (verwachte kasuitstroom langer dan een jaar) en een kortlopend deel.

IAS 37.84 en volgende stelt ook eisen aan de toelichting op de voorzieningen. Zo wordt een overzicht voorgeschreven van het verloop van de voorzieningen (per soort voorziening). Vergelijkende cijfers zijn daarbij niet verplicht. Voorts moet voor iedere soort voorziening een korte beschrijving worden gegeven van de aard van de verplichting en, per soort voorziening, van de verwachte periode van daarmee gemoeide uitstroom van middelen (= looptijd). Daarbij hoort een indicatie van de onzekerheden over de bedragen en de verwachte periode van deze uitstroom van middelen. Ook dient vermelding plaats te vinden van het bedrag van eventuele vergoedingen die tegenover de verplichting staan.

In de toelichting dient voorts informatie te worden opgenomen over:

- niet verwerkte verplichtingen: bestaande verplichtingen die niet als voorziening zijn opgenomen omdat een uitstroom van middelen niet waarschijnlijk

is of omdat het bedrag van de verplichtingen niet met voldoende betrouwbaarheid kan worden vastgesteld; en

- voorwaardelijke verplichtingen: mogelijke verplichtingen waarvan het bestaan afhankelijk is van onzekere gebeurtenissen buiten de beschikkingmacht van de rechtspersoon.

IAS 37 duidt beide aan met de term 'contingent liabilities'. Wij hanteren hiervoor de term 'niet in de balans opgenomen verplichtingen', en betrekken daarbij in dit artikel niet de meerjarige verplichtingen, zoals die uit hoofde van huur en operationele lease, en de investeringsverplichtingen.

Inzake de niet in de balans opgenomen verplichtingen moet de onderneming de aard, en waar praktisch mogelijk een schatting van de financiële effecten geven. Dit wordt aangevuld met een indicatie van de onzekerheden die betrekking hebben op het bedrag of de periode van uitstroom van middelen en de mogelijkheid van verhaal (IAS 37.86).

IAS 37.92 bevat de bijzondere bepaling dat de gewoonlijk vereiste informatie over een voorziening of niet in de balans opgenomen verplichting achterwege mag blijven indien dit in belangrijke mate de onderneming kan schaden.

2.6 Aanpassingen IAS 37

De International Accounting Standards Board heeft al sinds 2002 plannen om IAS 37 te herzien, heeft daarover twee exposure drafts uitgebracht, heeft vervolgens het project in 2010 stopgezet en in 2012 weer geactiveerd. Publicaties zijn na 2012 nog niet verschenen. Hieruit blijkt al dat voorzieningen in de jaarrekening een taaie materie is.

3 Eerder onderzoek

De verwerking van voorzieningen in de jaarrekening is driemaal eerder onderwerp van onderzoek geweest in de reeks 'Het Jaar Verslagen': Jacobs en Van der Wel (1997), Backhuijs en Blommaert (2002) en Dijkma en Hartman (2005). We beperken ons hier tot de beide laatste onderzoeken.

Backhuijs en Blommaert (2002) deden verslag van de eerste toepassing van de nieuwe Richtlijn 252 'Voorzieningen' van de Raad voor de Jaarverslaggeving in de jaarrekeningen 2001. In de nieuwe Richtlijn werd de (wettelijke) mogelijkheid tot het vormen van voorzieningen ingeperkt doordat voorzieningen voor risico's niet meer konden worden gevormd. Voorzieningen mochten alleen nog worden opgenomen voor (onzekere) juridische of feitelijke verplichtingen. Daarnaast bleef de mogelijkheid tot het vormen van egaliseringsvoorzieningen bestaan, zoals voor groot onderhoud. Dijkma en Hartman hebben het onderzoek gericht op de jaarrekeningen 2004, de laatste jaarrekeningen van beursgenoteerde ondernemingen op basis van de Ne-

derlandse wet- en regelgeving (in 2005 werd IFRS verplicht). Zij hebben hun resultaten vergeleken met die van Backhuijs en Blommaert.

De belangrijkste conclusies uit beide laatstgenoemde onderzoeken zijn (percentages 2004, met tussen haakjes het vergelijkend cijfer 2001¹):

- 58% (73%) van de ondernemingen heeft één balanspost voor voorzieningen, met alleen een uitsplitsing in de toelichting;
- 83% (84%) van de ondernemingen presenteert de voorzieningen tussen het eigen vermogen en langlopende schulden in, zoals wettelijk is voorgeschreven; de overige ondernemingen presenteren de voorzieningen als onderdeel van de schulden, al dan niet gesplitst in kortlopende en langlopende schulden; dat laatste is vereist op basis van IAS 37;
- 61% (90%) van de ondernemingen waardeert de voorzieningen uitsluitend tegen nominale waarde; de overige ondernemingen hanteren een mix van nominale en contante waarde of uitsluitend contante waarde (opvallend is hier de toename van contante waarde in 2004 ten opzichte van 2001); IAS 37 gaat in beginsel uit van contante waarde;
- de meest voorkomende voorzieningen waren de reorganisatievoorziening (74% in 2004 resp. 73% in 2001), de voorziening voor garantieverplichtingen en productaansprakelijkheid (23% resp. 18%), en de voorziening voor milieukosten (17% resp. 9%);
- 37% (2%) van de ondernemingen heeft een volledig mutatieoverzicht verstrekt met vergelijkende cijfers, 63% (65%) zonder vergelijkende cijfers (opvallend is hierbij dat in 2004 alle ondernemingen een mutatieoverzicht hebben verstrekt, terwijl in 2001 nog 33% geen of een beperkt mutatieoverzicht hadden opgenomen);
- hoewel de toelichting in 2004 is verbeterd ten opzichte van 2001, laat de diepgang nog wel te wensen over. Vaak wordt maar in beperkte mate ingegaan op de achtergrond van de voorzieningen.

In het empirisch onderzoek waarover in dit artikel verslag wordt gedaan is de populatie verschillend: wij gaan niet uit van de jaarrekeningen van Nederlandse ondernemingen, maar van (een deel van) de 100 grootste Europese ondernemingen. Ook richten wij ons op IAS 37. Dit betekent dat een aantal van de in het verleden onderzochte elementen niet of minder relevant zijn, zoals de presentatie van voorzieningen in de balans (splitsing dient op basis van IAS 37 plaats te vinden tussen het kortlopende en langlopende deel, terwijl in de praktijk van RJ 252 diverse presentatievarianten voorkwamen) en de waardering (IAS 37 laat, anders dan RJ 252, geen vrije keuze toe tussen nominale en contante waardering). Vooral inzake de aard van de voorzieningen zullen wij wel een vergelijking maken met de oude onderzoeken², met als

kanttekening dat IAS 37 de vorming van egaliseringsvoorzieningen niet toestaat.

Een ander type onderzoek betreft het gebruik van voorzieningen als onderdeel van het jaarrekeningenbeleid. Uit onderzoek van Overboom en Vergoossen (1997) blijkt dat het voorzieningenbeleid van ondernemingen tot een egalere winstpatroon leidt en dat, hoewel daarover geen harde uitspraak kan worden gedaan, er indicaties zijn dat voorzieningen worden gebruikt als instrument van winststuring. Ook Ter Hoeven (1997) concludeert uit zijn empirisch onderzoek naar reorganisatievoorzieningen dat deze overwegend aansluiten op een beleid van winstegalisatie. Uit een samenvattend overzicht van internationaal academisch onderzoek naar winststuring concludeert Vander Bauwhede (2003) dat ondernemingen hun winst sturen rond bepaalde beurstransacties (zoals emissies), om bepaalde streefcijfers te halen, en om hun resultaat te egaliseren, waarbij voorzieningen één van de middelen zijn.

4 Opzet en resultaten empirisch onderzoek

4.1 Onderzoekspopulatie

Als uitgangspunt voor het empirisch onderzoek is gekozen voor de 100 grootste ondernemingen in de Financial Times Europe 500 2015. In het onderzoek zijn daarbij buiten beschouwing gelaten de financiële instellingen (25 ondernemingen), de ondernemingen waarvan alleen de jaarrekeningen op basis van US GAAP beschikbaar waren (2), de ondernemingen die geen voorzieningen hadden (2), een onderneming waarvan de jaarrekening nog niet was gepubliceerd (1) en een onderneming die inmiddels was overgenomen (1). De uiteindelijke onderzoekspopulatie bestaat uit 69 ondernemingen. In bijlage 1 zijn deze ondernemingen vermeld.

4.2 De aard en looptijd van de getroffen voorzieningen

In tabel 1 is een overzicht opgenomen van de aard en de looptijd van de getroffen voorzieningen.

Tabel 1 Aard en looptijd van de voorzieningen

Aard van de voorziening	Afzonderlijk genoemd		Inclusief begrepen in 'Overige voorzieningen'		Kortlopend	Langlopend	Onderzoek 2004	Onderzoek 2001
Reorganisatie	47	68%	51	74%	28	24	74%	73%
Juridische procedures	38	55%	58	84%	21	22	*)	*)
Ontmanteling en herstel	27	39%	30	44%	20	20	*)	*)
Milieu	18	26%	26	38%	11	11	17%	9%
Verlieslatende contracten	14	20%	23	33%	6	5	*)	*)
Garanties	13	19%	16	23%	8	8	23%	18%
Fiscale verplichtingen	12	17%	24	35%	7	5	*)	*)
Retourverplichtingen	6	9%	8	12%	4	2	*)	*)
Kortingen	5	7%	5	7%	4	3	*)	*)
Verzekeringsverplichtingen	3	4%	9	13%	2	2	*)	*)
Productaansprakelijkheid	3	4%	7	10%			**)	**)
Emissieverplichtingen	2	3%	2	3%	0	0	*)	*)
Andere met name genoemde voorzieningen (***)	12	17%	20	29%	2	3	64%	51%
Overige voorzieningen	62	90%			40	42	****)	****)
Waarvan met nadere informatie	46	74%					****)	****)
Waarvan zonder nadere informatie	16	26%					****)	****)

*) Voorziening werd niet afzonderlijk genoemd.
 **) In de onderzoeken in 2004 en 2001 zijn voorzieningen uit hoofde van productgaranties en -aansprakelijkheid samengenomen. Het vermelde percentage bij garanties heeft op beide betrekking.
 ***) Andere in 2004 en 2001 met name genoemde voorzieningen betreffen Assurantie eigen risico (4% / 9%), Groot onderhoud (9% / 4%) en Verplichtingen met betrekking tot deelnemingen (9% / 9%).
 ****) Geen vergelijkbaar cijfer beschikbaar.

Uit tabel 1 blijkt het aantal ondernemingen dat de desbetreffende voorziening afzonderlijk in de toelichting heeft vermeld, met in de laatste kolommen een vergelijking met de eerdere onderzoeken in 2004 en 2001 (alleen de percentages). De kolom 'Inclusief begrepen in overige voorzieningen' geeft de totale frequentie aan van het voorkomen van de desbetreffende voorziening, zowel de gevallen waarin de voorziening afzonderlijk is opgenomen als de gevallen waarin de voorziening deel uitmaakt van de 'overige voorzieningen' (in de toelichting op de overige voorzieningen is dan aangegeven dat de

Figuur 1 Best practice Mutatieoverzicht: Heineken N.V., Annual report 2015, p. 114

In millions of EUR	Restructuring	Onerous contracts	Claims and litigation	Other	Total
Balance as at 1 January 2015	162	54	179	168	563
Changes in consolidation	-	2	6	16	24
Provisions made during the year	83	16	17	48	164
Provisions used during the year	(100)	-	(14)	(24)	(138)
Provisions reversed during the year	(18)	(21)	(44)	(48)	(131)
Effect of movements in exchange rates	2	3	(28)	6	(17)
Unwinding of discounts	3	-	6	-	9
Balance as at 31 December 2015	132	54	122	166	474
Non-current	68	45	113	94	320
Current	64	9	9	72	154

Tabel 2 Opgegeven redenen voor de reorganisatievoorziening

	2015 ⁴		2004		2001	
Afvloeiing personeel	22	47%	18	51%	17	52%
Aanpassing organisatiestructuur / strategie	14	30%	11	31%	5	15%
Buitengebruikstelling activa / verplaatsen activa / sluiten gebouwen	10	21%	4	11%	6	18%
Integratie van activiteiten na acquisities	13	28%	1	3%	5	15%
Beëindiging activiteiten	5	11%	2	6%	5	15%
Afkoop inkoopverplichtingen / beëindiging contracten	5	11%	6	17%	2	6%
Waardevermindering activa	2	4%	1	3%	1	3%
Geen reden vermeld	17	36%	9	26%	0	0%

desbetreffende voorzieningen daaronder zijn begrepen). In tabel 1 is tevens weergegeven hoe vaak een dergelijke voorziening is opgenomen als kortlopend respectievelijk langlopend, met als doel aan te geven in hoeverre een voorziening in de praktijk kort- of langlopend is. Uit de tabel blijkt bijvoorbeeld dat van de reorganisatievoorziening in 28 gevallen is aangegeven dat deze voorziening kortlopend is of een kortlopend deel heeft en in 24 gevallen dat deze langlopend is of een langlopend deel heeft. De meeste ondernemingen hebben zowel een kortlopend als een langlopend deel (niet nader in tabel 1 gespecificeerd), maar diverse ondernemingen maken alleen een onderscheid tussen kortlopend en langlopend voor het totaal der voorzieningen, zodat niet kan worden vastgesteld welke specifieke voorzieningen kort- en/of langlopend zijn. In tabel 4 geven we hierover meer informatie.

Een goed voorbeeld van een mutatieoverzicht van voorzieningen, met een onderscheid per voorziening in kort- en langlopend, vinden we in de jaarrekening van Heineken (zie figuur 1).

4.2.1 Reorganisatievoorzieningen

Uit deze tabel blijkt dat de reorganisatievoorziening, net als in de voorgaande onderzoeken, nog altijd de meest voorkomende afzonderlijk genoemde voorziening is. Opvallend is dat het aantal ondernemingen dat in de tijd een reorganisatievoorziening opneemt redelijk stabiel blijft rondom de 70%³: in 2015 68%, in eerdere jaren 74% (2004) en 73% (2001). Wordt ook het aantal keren meegeteld dat de reorganisatievoorziening is begrepen in de overige voorzieningen (en niet verder is gekwantificeerd), dan hebben 51 ondernemingen (74%) een dergelijke voorziening getroffen.

We zijn, net als in de eerdere onderzoeken, nagegaan wat de redenen zijn die tot reorganisatie hebben geleid, met dezelfde indeling als soorten redenen (meerdere redenen per reorganisatie zijn mogelijk).

Uit tabel 2 kan worden afgeleid dat er in het algemeen geen grote verschillen zijn in de tijd. Het grootste verschil betreft het veel vaker voorkomen van een reorganisatievoorziening als gevolg van integratie van activiteiten na acquisities.

4.2.2 Voorzieningen juridische procedures

De voorziening in verband met juridische procedures ('litigation provisions') komt in 38 jaarrekeningen (55%) afzonderlijk gekwantificeerd voor. Opvallend is dat juist deze voorziening daarnaast in 20 jaarrekeningen begrepen is in de overige voorzieningen, zodat in totaal gemeten deze voorziening het meest voorkomt (84% van de ondernemingen). Het betreft hier met name juridische claims die tegen de onderneming zijn

ingediend en dreigingen van boetes die aan de onderneming worden opgelegd, bijvoorbeeld als gevolg van schade veroorzaakt door producten, overtredingen van mededingingsregels of andere overheidsregels, disputen met werknemers, afnemers en leveranciers, en inbreuk op patenten. Soms zijn hier ook fiscale disputen onder begrepen. In de voorgaande onderzoeken werd deze voorziening niet genoemd. Dit is een indicatie van de ontwikkeling in de richting van een meer op aansprakelijkstelling gebaseerd maatschappelijk klimaat. Zoals uit paragraaf 2 blijkt wordt alleen een voorziening opgenomen indien het waarschijnlijk is dat de aansprakelijkstelling leidt tot een uitstroom van financiële middelen. De aansprakelijkstellingen waarvan de onderneming het niet waarschijnlijk acht dat betaling noodzakelijk is, zijn opgenomen in de niet uit de balans blijvende verplichtingen (zie paragraaf 4.6). Het niet gekwantificeerd opnemen onder 'overige voorzieningen' is op basis van de regelgeving alleen maar toegestaan indien de voorziening niet materieel is, maar voor de voorziening juridische procedures geldt dit niet. Zoals aangegeven in paragraaf 2 mag de gewoonlijk vereiste informatie over een voorziening achterwege blijven indien het vermelden van informatie in belangrijke mate de onderneming kan schaden. Het vermelden van de omvang van de voorziening voor een juridische procedure, als beste schatting van de uitkomst van het geding, kan worden beschouwd als een schuldbekentenis van de onderneming en maakt een juridisch pleidooi van onschuld minder overtuigend.

4.2.3 Voorziening voor ontmantelings- en herstelkosten en milieuvoorziening

De in frequentie derde en vierde categorie voorzieningen betreft de voorziening voor ontmantelings- en herstelkosten (39% afzonderlijk vermeld respectievelijk 44% vermeld inclusief overige voorzieningen) en de milieuvoorziening (26% respectievelijk 38%). De eerstgenoemde voorziening is een verplichting die door de investering wordt opgeroepen en wordt reeds gevormd bij de investering in activa, waarbij de dotatie wordt toegevoegd aan de boekwaarde van het actief. De milieuvoorziening heeft vaak ook te maken met herstel van activa, namelijk het saneren van vervuilde grond, maar ontstaat veelal gedurende of na afloop van het productieproces (dotaties worden dan via de winst-en-verliesrekening verwerkt).

In de onderzoeken in eerdere jaren wordt de voorziening voor ontmantelings- en herstelkosten niet afzonderlijk genoemd en kwam de milieuvoorziening bij 17% respectievelijk 9% van de ondernemingen voor. Ook hier zien we een heel duidelijke maatschappelijke trend terugkomen in de aard van de gevormde voorzieningen: de aandacht voor het milieu en voor het opruimen van niet meer gebruikte activa, de wettelijke eisen die op deze punten zijn toegenomen en

de grotere verantwoordelijkheid die wordt gevoeld in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

4.2.4 Voorziening verlieslatende contracten

De voorziening voor verlieslatende contracten (20% afzonderlijk vermeld respectievelijk 33% vermeld inclusief overige voorzieningen) is nader toegelicht in tabel 3. In de gevallen waarin informatie is gegeven over de aard van contracten (in enkele gevallen betreft dit meerdere soorten contracten) betreft dit vooral contracten die samenhangen met activa (zoals huurcontracten), afnemers (verkoopcontracten en onderhanden projecten) en leveranciers (inkoopcontracten). Soms is deze voorziening samengevoegd met verplichtingen uit hoofde van kortingen en retouren. Deze voorziening werd in de eerdere onderzoeken niet genoemd. Ook dit verschil kan wellicht verklaard worden en wel door de grotere economische problemen in 2015 ten opzichte van de jaren van economische voorspoed in 2001 en 2004.

Tabel 3 Aard van de voorziening voor verlieslatende contracten

3.A Is er informatie gegeven over de aard?		
Ja	8	57%
Nee	6	43%
Noot: Percentages t.o.v. het totaal aantal keren dat deze voorziening is opgenomen (14).		
3.B Zo ja, wat is de aard?		
Inzake activa		4
Inzake afnemers		4
Inzake leveranciers		3

4.2.5 Andere voorzieningen

De in frequentie op één na belangrijkste voorziening in de onderzoeken in 2004 en 2001 is de voorziening voor garantieverplichtingen en productaansprakelijkheid (23% en 18%). Deze voorziening komt in 2015 ongeveer even vaak voor, namelijk bij 33% van de ondernemingen.

De in tabel 1 opgenomen overige specifieke voorzieningen komen in de eerdere onderzoeken in het geheel niet naar voren (en kunnen daar begrepen zijn onder 'andere voorzieningen').

Uit tabel 1 blijkt voorts dat bij 90% van alle ondernemingen een categorie 'overige voorzieningen' is onderscheiden, waarbij in 74% van de gevallen nadere informatie is gegeven.

4.2.6 Verschillen per land en sector

We zijn ook nagegaan of er significante verschillen zijn in de aard van de gevormde voorzieningen tussen de drie belangrijkste landen Verenigd Koninkrijk (18 on-

der ondernemingen, inclusief de ondernemingen die tevens in Nederland gevestigd zijn), Frankrijk (16 ondernemingen) en Duitsland (12 ondernemingen)⁵. We zien geen belangrijke verschillen, behoudens de voorziening voor reorganisatiekosten, die in Duitsland minder vaak voorkomt (58%) dan in het Verenigd Koninkrijk (72%) en Frankrijk (75%).

Een analyse per sector levert alleen een hogere score (8 van de 27; 30%) op voor de ontmantelings- en herstelvoorziening bij olie- en gasbedrijven, hetgeen aansluit op wat we zouden verwachten.

4.2.7 Looptijd van langlopende voorzieningen

In tabel 1 is aangegeven in hoeverre specifieke voorzieningen kortlopend en/of langlopend zijn. In aanvulling daarop is gebleken dat 67 ondernemingen zowel kortlopende als langlopende voorzieningen hebben, één onderneming alleen kortlopende voorzieningen heeft en één onderneming alleen langlopende voorzieningen. In tabel 4 is nadere informatie opgenomen over de vermelding van de looptijd. Onder looptijd ver-

staan wij de verwachte timing van de uitgaande kasstromen.

Tabel 4 geeft aan dat de bepaling dat de verwachte timing van de kasstromen (de looptijd) per groep voorzieningen dient te worden vermeld (IAS 37.85(a)) slecht wordt nageleefd. Slechts 16% geeft gedetailleerde looptijdinformatie voor afzonderlijke langlopende voorzieningen, hoewel ook in die gevallen nog niet altijd voor alle specifieke voorzieningen. Soms geven ondernemingen aan dat een betrouwbare schatting van de looptijd niet mogelijk is, maar dit beroep op niet-betrouwbaarheid komt ons wat te gemakkelijk voor. Onzekerheid is nu eenmaal een kenmerk van voorzieningen en maakt deze niet onbetrouwbaar. Bovendien roept dit de vraag op of de waardering van de voorziening tegen contante waarde wel een beste schatting is, omdat daarvoor immers een schatting van de timing van de kasstromen noodzakelijk is. Wij menen dat op dit onderdeel significante verbeteringen mogelijk zijn door meer gedetailleerde looptijdinformatie op te nemen.

Tabel 4 geeft ook een indicatie van de weergegeven looptijden, waarbij opvalt dat sommige voorzieningen een zeer lange looptijd hebben (meer dan 10 jaar). Deze zeer langlopende voorzieningen betreffen voornamelijk ontmantelings- en herstelkosten, en daarnaast een voorziening voor een verlieslatend contract en een milieuvoorziening.

In de jaarrekening van Maersk Group wordt informatie gegeven over de looptijd van de ontmantelingsvoorziening (zie figuur 2).

Figuur 2 Best practice Informatie over looptijd: Maersk Group, Annual report 2015, p. 50

Provisions for abandonment comprise estimated expenses for abandonment oil and gas at discounted value. The present value of the obligations is expected to be realised as follows:

USD million	0-10 Years	10-20 Years	20-30 Years	30-40 Years	Total
Expected utilisation	1,600	1,526	4	36	3,166

Tabel 4 Informatie over looptijd voorzieningen

4A. Is het onderscheid tussen kortlopend en langlopend gemaakt per voorziening of alleen voor alle voorzieningen gezamenlijk (n = 67)?		
Per voorziening	47	70%
Voor alle voorzieningen gezamenlijk	20	30%
4B. Is de looptijd van de langlopende voorzieningen aangegeven (n = 67)		
Voor afzonderlijke voorzieningen	11	16%
Voor alle langlopende voorzieningen gezamenlijk	12	18%
Geen vermelding van de looptijd	44	66%
4C. Wat is de looptijd van de langlopende voorzieningen?		
1 -< 5 jaar		24
5 -< 10 jaar		17
10 -< 15 jaar		8
15 -< 20 jaar		6
20 -< 25 jaar		4
>= 25 jaar		3
Noot: We treffen veel variaties in vermelding aan, die zo goed mogelijk zijn gegroepeerd. De vermeldingen > 3jaar, > 5 jaar, > 10 jaar en > 15 jaar zijn gegroepeerd onder respectievelijk 1-5 jaar, 5-10 jaar, 10-15 jaar en 15-20 jaar.		
Panel C heeft betrekking op de 23 jaarrekeningen waarin de looptijd is vermeld.		

4.3 Het kwantitatieve belang van voorzieningen

De mate waarin voorzieningen in de jaarrekening voorkomen zegt nog niet veel over het kwantitatieve belang van voorzieningen. We hebben dit belang vanuit twee perspectieven gemeten: een balansperspectief en een resultaatperspectief.

In tabel 5 is het balansperspectief weergegeven, door de omvang van de totale hoeveelheid voorzieningen en die van de vijf belangrijkste individuele voorzieningen (op basis van tabel 1) te vergelijken met enerzijds het balanstotaal en anderzijds de omvang van het eigen vermogen (inclusief aandeel derden, dat op basis van IFRS tot het eigen vermogen behoort).

Uit deze tabel blijkt dat bij 24 ondernemingen (35%) de voorzieningen meer dan 5% van het balanstotaal uit-

maken en bij 49 ondernemingen (71%) meer dan 5% van het eigen vermogen, waarbij in twee gevallen de omvang van de voorzieningen zelfs hoger is dan die van het eigen vermogen. De in omvang belangrijkste voorziening is die voor ontmantelings- en herstelkosten.

In tabel 6 is het resultaatperspectief gevolgd. Zoals aangegeven in paragraaf 3 worden voorzieningen in de praktijk vaak gebruikt als instrument van winststuring, hetgeen vooral mogelijk is omdat de schatting van de omvang van de voorziening inherent subjectief is. Een onderzoek naar het winststuring karakter ontbreekt in dit artikel, vooral omdat daarvoor bij voorkeur een waarneming gedurende meerdere perioden wenselijk is. Wel hebben wij in tabel 6 een benadering gevonden door een relatie te leggen tussen de nettomutatie in de winst-en-

Tabel 5 Kwantitatief belang van voorzieningen vanuit balansperspectief

5A Ten opzichte van balanstotaal						
	Totaal (n = 69)	Reorganisatie (n = 47)	Juridische proce- dures (n = 38)	Ontmanteling en herstel (n = 27)	Milieu (n = 18)	Verlieslatende con- tracten (n = 14)
0% - < 1%	6	43	27	9	13	11
1% - < 5%	39	4	11	10	5	3
5% - < 10%	16	0	0	7	1	0
10% - < 25%	8	0	0	1	0	0
5B Ten opzichte van eigen vermogen, inclusief aandeel derden						
0% - < 1%	1	32	9	1	5	9
1% - < 5%	19	11	21	14	9	1
5% - < 10%	16	4	7	4	3	3
10% - < 25%	22	0	1	6	1	0
25% - < 50%	7	0	0	1	0	1
50% - < 100%	2	0	0	0	0	0
>= 100%	2	0	0	1	0	0

Tabel 6 Kwantitatief belang van voorzieningen vanuit resultaatperspectief

Nettomutatie in voorzieningen / Resultaat voor belasting	Aantal
0% - < 10%	31
10% - < 20%	10
20% - < 30%	4
30% - < 40%	5
40% - < 50%	5
50% - < 100%	4
>= 100%	9
Totaal	68

Noot: in deze tabel zijn de absolute waarden weergegeven.

verliesrekening (het saldo van de toevoeging aan een voorziening, inclusief oprenting, en een vrijval daarvan) met de winst voor belasting. Omdat de toevoeging aan de voorziening ontmantelings- en herstelkosten gewoonlijk verwerkt wordt via de materiële vaste activa en niet direct in het resultaat wordt opgenomen, is deze voorziening hierna buiten beschouwing gebleven.

Het totaal aantal ondernemingen is 68, omdat bij één onderneming een mutatieoverzicht ontbrak, zodat de nettomutatie in het resultaat niet kon worden vastgesteld. Uit tabel 6 blijkt dat bij een aantal ondernemingen de nettomutatie uit hoofde van voorzieningen ten opzichte van het resultaat voor belasting fors is: bij 13 ondernemingen (19%) is de nettomutatie meer dan 50%. Bij 9 ondernemingen (12%) is de mutatie zelfs

Tabel 7 Vrijval van voorzieningen

7A. Aantal keren dat een vrijval is geboekt					
Reorganisatie (n = 47)			38		81%
Juridische procedures (n = 38)			30		78%
Milieu (n = 18)			12		67%
Verlieslatende contracten (n = 14)			7		50%
Noot: percentages t.o.v. het aantal keren dat de voorziening afzonderlijk is opgenomen.					
7B. Relatief belang van de vrijval (bedrag vrijval / winst voor belasting)					
	Reorganisatie (n = 38)	Juridische procedures (n = 30)	Milieu (n = 12)	Verlieslaten- de contrac- ten (n = 7)	Vrijval van alle voorzie- ningen (n = 60)
0% - < 5%	38	24	11	6	34
5% - < 10%	0	3	0	1	14
10% - < 25%	0	2	1	0	7
25% - < 100%	0	1	0	0	3
>= 100%	0	0	0	0	2
Noot: n geeft het aantal ondernemingen aan dat een vrijval heeft opgenomen; zo komt een vrijval bij 60 van de 68 ondernemingen voor.					

groter dan het resultaat, waarbij bij twee ondernemingen het resultaat na de mutatie van de voorziening negatief was.

Specifiek hebben wij nog gekeken naar de mate waarin een voorziening vrijvalt, ons daarbij beperkend tot de vier belangrijkste voorzieningen (exclusief voorziening voor ontmantelings- en herstelkosten). Een vrijval duidt er ten minste op dat in het verleden, achteraf beschouwd, een te hoge voorziening is gevormd. Uiteraard kan hieruit niet worden geconcludeerd dat sprake is geweest van onjuiste schattingen, maar wel geeft de mate van vrijval een indicatie van de mate waarin deze schattingen conservatief waren of niet. In tabel 7 is hiervan een overzicht opgenomen.

Uit tabel 7 blijkt dat een vrijval bij alle voorzieningen regelmatig voorkomt, vooral bij reorganisatiekosten (in 81% van de gevallen waarin een dergelijke voorziening is gevormd) en juridische procedures (78%). De omvang van de vrijgevallen bedragen per voorziening is echter meestal beperkt (in 91% van de gevallen kleiner dan 5%). Alle vrijgevallen bedragen van alle voorzieningen bij elkaar opgeteld, levert echter een ander beeld op: de totale vrijval van alle voorzieningen is in 26 jaarrekeningen (38%) meer dan 5% van de winst voor belasting en bij twee ondernemingen (3%) zelfs meer dan de totale winst. Dat de totale vrijval zulke andere resultaten oplevert komt zowel door de aggregatie van de vrijval van de genoemde voorzieningen, als door een relatief grote vrijval in de niet nader uitgesplitste overige voorzieningen. Dat laatste is opvallend,

omdat de omvang van de vrijval een indicatie is van de materialiteit van de voorziening en een uitsplitsing van de overige voorzieningen dan gewoonlijk voor de hand zou liggen. De twee gevallen waarin de vrijval meer dan 100% van de winst is betreffen in het ene geval vooral een vrijval van garantievoorzieningen en van overige voorzieningen in een verliessituatie en in het andere geval een vrijval van de voorziening voor juridische risico's en overige voorzieningen in een situatie van een kleine winst (een kleinere vrijval zou derhalve leiden tot een verlies).

In de winst-en-verliesrekening zelf blijken de mutaties (toevoeging en vrijval) uit hoofde van voorzieningen veelal niet, omdat deze begrepen zijn in de post waarmee deze verband houdt (zoals de mutaties uit hoofde van reorganisatiekosten veelal in de personeelskosten zitten begrepen). Zorgvuldige bestudering van het mutatieoverzicht van voorzieningen is derhalve van groot belang voor een adequate analyse van het perioderesultaat, vooral een vergelijking van meerdere perioden naast elkaar.

4.4. Waardering van de voorzieningen

Zoals aangegeven in par. 2.2 laat IAS 37 geen keuze toe bij de waardering van voorzieningen: waardering dient plaats te vinden tegen de beste schatting van het bedrag dat nodig is om de verplichting op balansdatum af te wikkelen, waarbij de verwachte kasstromen tegen contante waarde worden gewaardeerd indien het effect van discontering materieel is. Van dat laatste zal veelal sprake zijn bij langlopende voorzieningen (tenzij de omvang van de voorziening relatief beperkt is), maar discontering kan ook materieel zijn bij omvangrijke kortlopende voorzieningen die enige maanden na balansdatum worden afgewikkeld. De disconteringsvoet wordt voor belastingen bepaald en reflecteert de marktschatting van de tijds waarde van het geld en de specifieke risico's die verbonden zijn aan een voorziening. Risico's mogen in plaats van in de disconteringsvoet ook in de kasstromen worden verwerkt. Het verwerken van risico's in de disconteringsvoet is een lastig theoretisch vraagstuk, omdat meer risico een lagere disconteringsvoet tot gevolg heeft (een hoger risico moet immers leiden tot een hogere voorziening). In tabel 8 hebben we informatie opgenomen over de gehanteerde disconteringsvoet.

IAS 37 verplicht niet tot vermelding van de disconteringsvoet. Uit tabel 8 blijkt dat slechts 28% van de ondernemingen de disconteringsvoet heeft vermeld. Soms is sprake van verschillende disconteringsvoeten voor verschillende voorzieningen. Uit tabel 8 blijkt dat de keuze voor de disconteringsvoet zeer uiteenloopt, waarbij in de meeste gevallen een percentage wordt gehanteerd dat kleiner is dan 5%. Gezien de re-

latief lage marktrente roepen vooral de hogere disconteringsvoeten vragen op omdat deze noch een weerspiegeling van de marktrente noch het incorporeren van risico's lijken weer te geven (want, zoals aangegeven, dat zou juist leiden tot lagere disconteringsvoeten). Deze hoge disconteringsvoeten betreffen in alle gevallen de voorziening voor ontmantelings- en herstelkosten.

In vier gevallen is vermeld hoe de disconteringsvoet is bepaald. In twee gevallen betreft dit een risicovrije marktrente, in twee andere gevallen lijkt de disconteringsvoet hoger te liggen. Dat lijkt niet aan te sluiten op IAS 37, waarbij overigens kan worden opgemerkt dat IAS 37 op dit toch lastige punt wel zeer beperkt is in zijn toelichting en richtinggeving.

Uit tabel 8 blijkt ten slotte ook dat vijf ondernemingen een (vrijwillige) gevoeligheidsanalyse opnemen over het effect van een verandering in de disconteringsvoet op vermogen en resultaat.

Een voorbeeld van een toelichting op de bepaling van de disconteringsvoet en de gevoeligheid daarvan is opgenomen in de jaarrekening van EDF (zie figuur 3).

4.5 De toelichting op voorzieningen

IAS 37 kent een (beperkt) aantal toelichtingsvereisten inzake voorzieningen. Al eerder is vermeld dat op één na alle ondernemingen het verplichte mutatie-overzicht hebben opgenomen. En we hebben vastgesteld dat de vereiste looptijdinformatie vaak niet is opgenomen.

IAS 37.85b vereist dat een indicatie wordt gegeven over de onzekerheden rondom de omvang of timing van de uitgaande kasstroominformatie, met, waar noodzakelijk voor het inzicht, een weergave van de belangrijke veronderstellingen die zijn gemaakt ten aanzien van toekomstige gebeurtenissen. De informatie over de onzekerheden blijkt veelal te zijn opgenomen in de algemene toelichting op de belangrijkste schattingsonzekerheden, zoals vereist op basis van IAS 1.125. Bij 62 ondernemingen (90%) is dit het geval, waarbij dit in 13 gevallen (21%) niet beperkt is tot voorzieningen in het algemeen maar is toegespitst op specifieke voorzieningen. In slechts 12 jaarrekeningen (18%) hebben wij specifieke informatie over belangrijke veronderstellingen inzake toekomstige gebeurtenissen aangetroffen. In figuur 4 is een deel van de informatie opgenomen uit de jaarrekening van BP, waarin wordt ingegaan op de onzekerheden rondom de gevolgen van de vervuiling in de Golf van Mexico.

Zoals eerder aangegeven bij de classificatie van voorzieningen uit hoofde van juridische procedures onder de 'overige voorzieningen', laat IAS 37.92 toe dat in uitzonderlijke gevallen de vereiste informatie over disputen achterwege wordt gelaten, mits dan in algemene

Tabel 8 Informatie over de disconteringsvoet

8A. Is kwantitatieve informatie gegeven over de gehanteerde disconteringsvoet(en)?		
Ja	19	28%
Nee	50	72%
8B. Hoe hoog is/zijn de gehanteerde disconteringsvoeten?		
0% - < 2,5%		13
2,5% - < 5%		11
5% - < 7,5%		3
7,5% - < 10%		3
10% - < 12,5%		2
12,5% - < 15%		1
Noot: Deze tabel heeft betrekking op de 19 ondernemingen die kwantitatieve informatie hebben gegeven. Eén onderneming heeft een interval tussen 0% en 13,75% opgegeven en is begrepen in alle rijen.		
8C. Is informatie opgenomen over de wijze waarop de disconteringsvoet is bepaald?		
Ja	4	6%
Nee	65	95%
8D. Op welke wijze zijn de disconteringsvoeten bepaald?		
Langetermijnrisicovrijrentevoet voor belasting		2
Ondernemingsobligaties met AA-rating		1
Voortschrijdend 10-jarig gemiddelde obligatierente		1
8E. Is een gevoeligheidsanalyse opgenomen?		
Ja	5	7%
Nee	64	93%

zin informatie wordt gegeven over het dispuut, met vermelding van het feit dat en de reden waarom deze informatie achterwege is gebleven. In tien jaarrekeningen (14%) is van deze faciliteit gebruik gemaakt. Veelal worden algemene formuleringen gebruikt, zoals:

- 'In accordance with IAS 37.92, further disclosures with respect to the proceedings and their related risks to Henkel have not been made in order to refrain from interference with their outcome' (Henkel, Annual report 2015, p. 152)
- 'In the event that in extremely rare cases disclosures required by IAS 37 are not made, Deutsche Telekom comes to the conclusion that these disclosures could seriously undermine the outcome of the relevant proceedings' (Deutsche Telekom, Annual report 2015, p. 220).

4.6 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Verplichtingen waarvan de omvang niet betrouwbaar kan worden bepaald of waarvan het niet waarschijnlijk is dat deze tot een kasuitstroom leiden dienen ingevolge IAS 37.86 te worden vermeld als niet in de balans opgenomen verplichtingen ('contingent liabilities'). In 62 jaarrekeningen (90%) hebben we een

Figuur 3 Best practice Toelichting disconteringsvoet: EDF, 2015
Reference document, p. 367, 368

29.1.5.1 Discount rate Calculation of the discount

The discount rate is determined based on long-series data for a sample of bonds with maturities as close as possible to that of the liability. However, some expenses covered by these provisions will be disbursed over periods significantly longer than the duration of instruments generally traded on the financial markets.

The benchmark used to determine the discount rate is the sliding 10-year average of the return on french OAT 2055 treasury bonds, which have a similar duration of the obligation, plus the spread of corporate bonds rated A to AA, which include EDF.

The assumed inflation rate is determined in line with the forecasts provided consensus and expected inflation based on the returns on inflation-linked bonds.

The discount rate determined in this way is 4.5% at 31 December 2015, assuming inflation of 1.6% (4.6 and 1.7% respectively at 31 December 2014).

(in millions of Euros)	Amounts in provisions at presents value	Sensitivity to discount rate			
		Balance sheet provision		Pre-tax net income	
		+0.20%	-0.20%	+0.20%	-0.20%
Back-end nuclear cycle expenses:					
- spent fuel management	10,391	(168)	117	140	(149)
- long-term radioactive waste management	8,254	(400)	448	(337)	376
Decommissioning and last cores:					
- Decommissioning of nuclear power plants	14,930	(496)	522	122	(131)
- last cores	2,555	(62)	65	-	-
Total	36,130	(1,126)	1,212	599	(656)

dergelijke vermelding aangetroffen. Tabel 9 geeft een overzicht van de aard van de met de voorzieningen samenhangende niet in de balans opgenomen verplichtingen (verplichtingen die samenhangen met betalingen gedurende meerdere jaren, zoals die uit hoofde van huur en operationele lease, en investeringsverplichtingen zijn hier buiten beschouwing gelaten).

De belangrijkste niet uit de balans blijkende verplichting betreft die uit hoofde van juridische procedures, gevolgd door garantieverplichtingen en fiscale risico's. We kunnen geen vergelijking maken met eerder onderzoek, omdat dit onderdeel toen niet is onderzocht. Maar ook hier blijkt het toegenomen belang van risi-

co's uit hoofde van procedures. Opvallend is ook het grote aantal keren dat fiscale risico's hieronder zijn begrepen. Dit is een indicatie van de toename van fiscale disputen, zoals dit onder andere blijkt uit discussies op het niveau van de Europese Unie (Europese Commissie, 2016).

Uit tabel 9 blijkt ook de mate waarin de volgens IAS 38.86 vereiste informatie is opgenomen. Wij zouden verwachten dat de beide eerstgenoemde informatie-elementen (schatting van het financiële effect en indicatie van onzekerheden) in alle 62 jaarrekeningen zouden zijn opgenomen, maar dat blijkt niet het geval. Het kan zijn dat de informatie niet materieel is.

De teksten die in de niet uit de balans blijkende verplichtingen zijn opgenomen zijn vaak zeer uitgebreid. Zonder de tekst in dit artikel te reproduceren noemen we AstraZeneca, waar 6,5 pagina dichtgedrukte teksten zijn opgenomen over 'commitments and contingent liabilities'. Het is een uitdaging om de teksten voor de lezer van de jaarrekening toegankelijk te houden en duidelijk te maken hoe hoog de risico's en onzekerheden zijn en welke verplichtingen mogelijkerwijze kunnen ontstaan. Zoals aangegeven worden voorzieningen pas op de balans opgenomen als een kasuitstroom waarschijnlijk is en deze betrouwbaar kan worden bepaald, hetgeen betekent dat in de niet in de balans opgenomen verplichtingen redelijke kansen op toekomstige kasuitstromen besloten kunnen liggen.

5 Conclusions

Uit ons onderzoek blijkt dat voorzieningen anno 2015 nog altijd een belangrijk onderdeel van de jaarrekening van de grootste Europese ondernemingen zijn. In vergelijking met het onderzoek naar jaarrekeningen van Nederlandse ondernemingen, ruim een decennium geleden, zien we een even groot belang van reorganisatievoorzieningen, maar komen ook enkele voorzieningen veel vaker voor, namelijk voorzieningen in verband met juridische procedures, ontmantelings- en herstelkosten, milieu en verlieslatende contracten. We zien hier een indicatie van de ontwikkeling van een maatschappelijk klimaat dat meer is gericht op aansprakelijkstelling en op aandacht voor het milieu en voor het opruimen van niet meer gebruikte activa.

Gemeten naar het kwantitatieve belang zijn voorzieningen bij de meeste ondernemingen materieel. Voorzieningen zijn inherent subjectief en het bepalen van de omvang van de voorzieningen, en de daarmee samenhangende toevoegingen en vrijval, kan een fors effect hebben op het resultaat. Hoewel ons onderzoek niet was gericht op het identificeren van winststuring, blijkt hieruit wel dat de effecten op het resultaat zodanig kunnen zijn dat deze bijzondere aandacht behoeven van de gebruiker. Daartoe is bestudering van het mutatieoverzicht noodzakelijk, omdat deze effecten in de winst-en-verliesrekening zelf meestal niet zichtbaar zijn.

Figuur 4 Best practice toelichting onzekerheden: BP, Annual report and Form 20F 2015, p. 114

Significant estimate or judgement: provision relating to the Gulf of Mexico oil spill

Detailed information on the Gulf of Mexico oil spill, including the financial impacts, is provided in Note 2.

During 2015, BP signed agreements in principle, which were subject to execution of definitive agreements, to settle all federal and state claims and claims made by more than 400 local government entities. Further detail is provided in Note 2. Certain agreements are subject to approval by the court of a Consent Decree. A provision for amounts payable under these agreements has, therefore, been recognized. The agreements significantly reduce the uncertainties faced by BP following the Gulf of Mexico oil spill in 2010. However, there continues to be uncertainty regarding the outcome or resolution of current or future litigation and the extent and timing of costs relating to the incident not covered by these agreements.

The provision recognized is the reliable estimate of expenditures required to settle certain present obligations at the end of the reporting period. There are future expenditures, however, for which it is not possible to measure the obligation reliably. These are not provided for, are disclosed as contingent liabilities, and are described in Note 2. Contingent liabilities are disclosed in relation to business economic loss (BEL) claims under the Plaintiffs' Steering Committee (PSC) settlement, securities-related litigation, other litigation, including claims from parties excluded from or who opted out of the PSC settlement, and under the settlement agreements with Anadarko and MOEX and other agreements.

Management believes that no reliable estimate can currently be made of any BEL claims not yet processed or processed but not yet paid, except where an eligibility notice has been issued and is not subject to appeal by BP within the claims facility. The submission deadline for BEL claims passed on 8 June 2015; no further claims can be submitted. A significant number of BEL claims have been received but have not yet been processed and it is not possible to quantify the total value of the claims. A revised policy for the matching of revenue and expenses for BEL claims was introduced in May 2014 and, of the claims assessable under the new policy, the majority have not yet been determined at this time. For this and other reasons set out in Note 2, we are unable to reliably estimate future trends of the number and proportion of claims that will be determined to be eligible, nor can we reliably estimate the value of such claims. A provision for such BEL claims will be established when these uncertainties are sufficiently reduced and a reliable estimate can be made of the liability.

Op diverse punten hebben wij aarzeling of de onderzochte jaarrekeningen voldoen aan de informatie-eisen die IFRS rondom een voorziening stelt. In het bijzonder hebben wij vastgesteld dat de informatie over de looptijd per soort voorziening in veruit de meeste gevallen ontbreekt. Informatie over onzekerheden rondom de omvang of timing van voorzieningen is veelal wel opgenomen, maar meestal in algemene zin en niet toegespitst op specifieke voorzieningen. Voorts vragen wij ons af of de gehanteerde disconteringsvoet in een aantal gevallen niet te hoog is, aangezien risico's dienen te zijn opgenomen hetzij in de kasstromen (de disconteringsvoet is dan gebaseerd op een risicovrije rente), hetzij in de disconteringsvoet zelf (die dan lager is dan de risicovrije rente omdat een hoger risico leidt tot een lagere disconteringsvoet). Een te hoge disconteringsvoet leidt tot een te lage voorziening. Daarbij merken wij op dat IFRS op dit punt niet erg duidelijk en weinig richtinggevend is. Bovendien is het opvallend dat IFRS niet vereist dat de disconteringsvoet wordt vermeld.

Ten slotte lijkt ook de vereiste informatieverzorging rondom niet in de balans opgenomen verplichtingen niet geheel in overeenstemming met IFRS, doordat schattingen van financiële effecten en indicaties van onzekerheden niet zijn aangegeven. ■

Tabel 9 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

9A. Aard van de niet in de balans opgenomen verplichtingen (n = 69)		
Juridische procedures		48
Garantstellingen		31
Fiscale risico's		28
Milieuverplichtingen		9
Garantieplichtingen		7
Mogelijke betalingen in verband met gezamenlijk onderzoek en ontwikkeling		3
Activa als onderpand		2
9B. Informatie over niet in de balans opgenomen verplichtingen (n = 62)		
Schatting van het financiële effect	50	81%
Indicaties van de onzekerheden die samenhangen met de omvang of timing van de uitgaande kasstroom	46	74%
Mogelijkheid van verhaal	14	23%

Prof. dr. M.N. Hoogendoorn RA is hoogleraar Externe Verslaggeving aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Prof. dr. mr. F. van der Wel RA is hoogleraar Externe Verslaggeving aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Drs. H. Kadrić is afgestudeerd in de masteropleiding Accounting, Auditing and Control aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en is thans bezig met zijn masteropleiding Ondernemingsrecht.

Noten

1 De percentages wijken enigszins af van die welke in de artikelen zijn aangegeven, omdat wij het aantal bevindingen relateren aan het aantal jaarrekeningen waarvoor de bevinding relevant is en niet aan alle onderzochte jaarrekeningen. Zo laten wij jaarrekeningen waarin geen voorzieningen zijn opgenomen buiten beschouwing evenals bij de waarderingsgrondslagen het aantal onder-

nemingen dat de grondslag niet heeft vermeld.

2 Uit ons onderzoek is gebleken dat er geen significante verschillen tussen landen zijn (zie hierna), zodat inzicht in de ontwikkeling van de aard van de voorzieningen, ook al betreft dit een vergelijking tussen Nederlandse en Europese ondernemingen, zinvol kan zijn.

3 Met de kanttekening zoals gegeven in noot 2.

4 Percentages ten opzichte van het aantal ondernemingen met een reorganisatievoorziening (2015: 47; 2004: 35; 2001: 33)

5 We hebben vanwege de gewenste omvang van het artikel de tabellen inzake de analyse per land en per sector niet opgenomen.

Literatuur

- Backhuijs, J.B., & Blommaert, J.M.J. (2002). Voorzieningen in Nederland. In J.B. Backhuijs, G.M.H. Mertens en R.G.A. Vergoossen (redactie.), *Het jaar 2001 verslagen*, (pp. 71-93). Deventer: Kluwer.
- Dijkma, J., & Hartman, M. (2005). Voorzieningen. In R.G. Bosman, C. Camfferman en R.G.A. Vergoossen (redactie.), *Het jaar 2004 verslagen* (pp. 105-129). Deventer: Kluwer.
- Europese Commissie (2016). Fair taxation: Commission presents new measures against corporate tax avoidance. Geraadpleegd op [http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-159_en.htm)

159_en.htm.

- Hoeven, R.L. ter (1997). Reorganisatie en jaarrekening. 's-Gravenhage: Delwel.
- Hoogendoorn, M.N. (1997). Voorzieningen in de jaarrekening. 's-Gravenhage: Delwel.
- Jacobs, H.L., & Wel, F. van der (1997). Voorzieningen. In J.A.G.M. Koevoets, L.G. van der Tas en R.G.A. Vergoossen (redactie.), *Het Jaar 1996 Verslagen* (pp. 55-77). Deventer: Kluwer.
- Overboom, C.P.M., & Vergoossen, R.G.A. (1997). Voorzieningen en jaarrekeningbeleid. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 71(9): 405-416.

- Vander Bauwhede, H. (2003). Resultaatsturing en kapitaalmarkten: Een overzicht van de academische literatuur. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 77(5): 196-204.
- Wel, F. van der (2002). Verplichting tot voorziening. Een eerste evaluatie van Richtlijn 252 Voorzieningen. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 76(10): 447-454.
- Wel, F. van der (2004). Voorzieningen. In: M.N. Hoogendoorn, J. Klaassen en F. Krens (redactie). *Externe verslaggeving in theorie en praktijk*, 4^e druk (pp. 665-688). 's-Gravenhage: Elsevier Bedrijfsinformatie bv.

BIJLAGE 1 Lijst van ondernemingen waarvan het financiële verslag is onderzocht

	Onderneming	Land		Onderneming	Land
1	Air Liquide	Frankrijk	36	L'Oreal	Frankrijk
2	Airbus	Frankrijk	37	Lukoil	Rusland
3	Anheuser-Busch InBev	België	38	Luxottica	Italië
4	ASML Holding	Nederland	39	LVMH	Frankrijk
5	Associated British Foods	Verenigd Koninkrijk	40	Maersk Group	Denemarken
6	AstraZeneca	Verenigd Koninkrijk	41	National Grid	Verenigd Koninkrijk
7	Atlas Copco	Zweden	42	Nestle	Zwitserland
8	Basf	Duitsland	43	Novartis	Zwitserland
9	Bayer	Duitsland	44	Novo Nordisk	Denemarken
10	BHP Billiton	Verenigd Koninkrijk	45	Orange	Frankrijk
11	BMW	Duitsland	46	Pernod-Ricard	Frankrijk
12	BP	Verenigd Koninkrijk	47	Reckitt Benckiser	Verenigd Koninkrijk
13	British American Tobacco	Verenigd Koninkrijk	48	Reed Elsevier	Nederland / Verenigd Koninkrijk
14	BT Group	Verenigd Koninkrijk	49	Richemont	Zwitserland
15	Christian Dior	Frankrijk	50	Rio Tinto	Verenigd Koninkrijk
16	Continental	Duitsland	51	Roche	Zwitserland
17	Daimler	Duitsland	52	Rosneft	Rusland
18	Danone	Frankrijk	53	Royal Dutch Shell	Nederland / Verenigd Koninkrijk
19	Deutsche Post	Duitsland	54	SabMiller	Verenigd Koninkrijk
20	Deutsche Telekom	Duitsland	55	Sanofi	Frankrijk
21	Diageo	Verenigd Koninkrijk	56	SAP	Duitsland
22	EDF	Frankrijk	57	Schneider Electric	Frankrijk
23	Enel	Italië	58	Siemens	Duitsland
24	Eni	Italië	59	Statoil	Noorwegen
25	Ericsson	Zweden	60	Swisscom	Zwitserland
26	Gazprom	Rusland	61	Syngenta	Zwitserland
27	GDF Suez	Frankrijk	62	Telefonica	Spanje
28	GlaxoSmithKline	Verenigd Koninkrijk	63	Telenor	Noorwegen
29	Glencore	Verenigd Koninkrijk	64	Total	Frankrijk
30	Heineken	Nederland	65	Unilever	Nederland / Verenigd Koninkrijk
31	Henkel	Duitsland	66	Vinci	Frankrijk
32	Hermes International	Frankrijk	67	Vivendi	Frankrijk
33	Iberdrola	Spanje	68	Vodafone Group	Verenigd Koninkrijk
34	Imperial Tobacco	Verenigd Koninkrijk	69	Volkswagen	Duitsland
35	Linde	Duitsland			